

International Journal of Social Sciences

ISSN:2587-2591

[DOI Number:http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.19.8](http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.19.8)

Volume 8/3

2024 p. 142-154

OLAĞANÜSTÜ HAL DURUMLARINDA MUHTEMEL İNSAN HAKLARI İHLALLERİ

IN A STATE OF EMERGENCY, POSSIBLE HUMAN RIGHTS VIOLATIONS

İbrahim ATAÇ*

ÖZ

Temel ve en gerçek anlamda varoluş bir canlının var olduğunu ifade eder. Canlılar içerisinde insan varlığı değerini hak ve bütünlük içerisinde kendisini saklar. İşte bu süreç onun yaşam alanında neslini sürdürmeyi hedef kılar. Var olmak genellikle insanın kendi varlığını anlamlandırma ve yaşamın anlamını keşfetme çabasıyla ilgilidir. Diğer bir taraftan ise felsefi veya psikolojik bir perspektiften ele alınan, bireyin varoluşu, anlam arayışı, özgürlük, sorumluluk ve yaşamın anlamı gibi konuları içeren bir kavramdır. İnsan yaşamının devamı ihtiyaçlarını karşılama ve bu hiyerarşik süreçte haklarını aramayı hedefler. Bu hiyerarşik yaşam süreci onun varlığını sürdürmeyi sağlayan temel ihtiyaçları ifade eder.

Bu konuda en gerçekçi kabul görüş ise Abraham Maslow'ın "İhtiyaçlar Hiyerarşisidir. Kendi türü içerisinde en çok ve sert yaşam mücadelesi veren canlı insandır. Tehdit unsuru, yok olma tehlikesi ile türüne zarar verende kendisidir. İhtiyaçlar bağlamında hak ve özgürlüğün temeli ise hak kavramıdır. "Hak" kavramı, bir kişiye veya topluluğa, hukuki, etik veya toplumsal bağlamda tanınan veya verilen bir ayrıcalığı veya yetkiyi ifade eder. Varlığını koruması hak temelli yaşam sorunsalı bu paradoksal süreçte bazı düzenlemeleri de beraberinde getirmektedir. Kronolojik tarihsel süreç, insanın doğuştan hak ettiği ve hiçbir şekilde devredilmeyen kabul gören varlık haklarını elde etmeyi başarmıştır. Haklar ve insan hakları, toplumların temel değerlerini ve normlarını şekillendiren önemli kavramlardır. İşte bu şekilde normal şartlar altında devam etmesi istenen bu süreç ihlaller ve dayatmalar ile darboğaza girebilmektedir. İnsanın en temel hakkı olan yaşama hakkını garantiye almak ve sürdürülebilirliğinin devamı için tüm Dünya ulusları ortak bir deklarasyon ile bunu imza altına almışlardır. Bu çalışmada, olağanüstü hâl durumlarında karşılaşılan insan hakları ihlalleri konusunda bir analiz yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Olağanüstü Haller, İnsan hakları, Hak İhlalleri, Toplum.*

* Öğretim Görevlisi, Polis Akademisi Başkanlığı, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Suç Araştırmaları Bölümü, E-mail: ibrahimac01@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0340-2449, Ankara, Türkiye.

ABSTRACT

Existence in the basic and most real sense means that a living being exists. Among living beings, the human being preserves its value in right and integrity. This process makes it a goal to continue its generation in the field of life. Existence is generally concerned with human beings' efforts to make sense of their existence and to discover the meaning of life. On the other hand, it is a concept that is addressed from a philosophical or psychological perspective and includes issues such as the existence of the individual, the search for meaning, freedom, responsibility, and the meaning of life.

The continuation of human life aims to meet its needs and to seek its rights in this hierarchical process. This is because this hierarchical life process expresses the basic needs that ensure its survival. The most realistic view on this subject is Abraham Maslow's "Hierarchy of Needs". Man is the creature that struggles the most and hardest for survival within his own species. It is he who harms his species with the element of threat, the danger of extinction. The basis of rights and freedom in the context of needs is the concept of right. The concept of "right" refers to a privilege or authority granted or granted to a person or a community in a legal, ethical, or social context. The problematic of rights-based life brings along some regulations in this paradoxical process. The chronological historical process has succeeded in obtaining the recognized rights to existence that human beings deserve from birth and cannot be transferred in any way. Rights and human rights are important concepts that shape the fundamental values and norms of societies. In this way, this process, which is intended to continue under normal conditions, can be bottlenecked by violations and impositions. To guarantee the most fundamental human right, the right to life, and to ensure its sustainability, all nations of the world have signed a joint declaration. This article analyzes human rights violations in states of emergency.

Keywords: *States of Emergency, Human Rights, Rights Violations, Society.*

Giriş

Uluslararası alanda, insan hakları evrensel olarak kabul edilen haklardır. Bu haklar, ırk ayrımcılığına karşı bildiri, işkence ve diğer zalimane, insan veya onur kırıcı ceza veya işlemlere karşı evrensel bildiri gibi belgelerde tanımlanmıştır. Birleşmiş Milletler "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi" şu şekilde yer alır. Bireylerin özgürlüğü ve güvenliği sahip oldukları temel haklar hukukun üstünlüğü, toplum huzurunu ve kamu düzenini sağlamak oldukça önemli bir konudur. Uluslararası insan hakları belgelerinde ve anayasada güvence altına alınan kişilerin özgürlüğü ve güvenlik hakları gözaltına alma, yakalama tutuklama ve kesinleşmiş mahkûmiyet kararları haricinde kısıtlanamamaktadır. Bunun dışında alınan tüm kararlar yasa dışı olarak kabul edilmektedir.

İnsan haklarının; Uluslararası alanda koruma altına alınması, uluslararası hukukun kapsamını şimdiye kadar kabul edilen 'doğal' sınırların ötesine genişletmiştir. Bu yeni insan hakları hukukunun geliştirilmesinde, uluslararası anlaşmalar kesinlikle en belirgin

rolü oynamakta ve en az hukuki zorluklara yol açmaktadır. Ancak hukukun diğer dallarında olduğu gibi insan haklarında da anlaşmalara katılım; Devletlerin takdirindedir, ilgili anlaşmaların içeriği çoğu zaman tatmin edici değildir ve bazen ortada hiçbir anlaşma yoktur. Bu nedenle uluslararası insan hakları hukukunun ek kaynaklarına ihtiyaç duyulmaktadır (Simma, B., & Alston, P. 1988).

“İnsanlık topluluğunun bütün bireyleriyle kuruluşlarının bu Bildirgeyi her zaman göz önünde tutarak eğitim ve öğretim yoluyla bu hak ve özgürlüklere saygıyı geliştirmeye, giderek artan ulusal ve uluslararası önlemlerle gerek üye devletlerin halkları ve gerekse bu devletlerin yönetimi altındaki ülkeler halkları arasında bu hakların dünyaca etkin olarak tanınmasını ve uygulanmasını sağlamaya çaba göstermeleri amacıyla tüm halklar ve uluslar için ortak ideal ölçüleri belirleyen bu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini ilan eder” (BM,1949).

Ancak süreç koşulların değişmesi ile darboğaza girebilmektedir. İşte bu süreç olağandışı gelişmeler sırasında aksamalara uğrayabilmektedir. Bu olağan dışı gelişmeleri; Olağanüstü haller ve sıkıyönetim olarak tanımlıyoruz. Olağanüstü hâl durumları, bir ülkede genellikle iç veya dış tehditlere karşı alınan acil önlemlerle karakterize edilir. Bu dönemlerde, devlet olağan hukuk kurallarını askıya alabilir ve vatandaşların temel haklarını sınırlandırabilir. Bu durum, insan haklarının ihlal edilme riskini artırabilir. Muhtemel insan hakları ihlalleri farklı konu başlıkları altında incelenebilir.

1. OHAL Durumları ve Muhtemel Hak İhlalleri

Olağanüstü hâl, bir ülkenin normalin dışında gelişen olaylar ve acil durumlar karşısında geçici önlemler aldığı kararların tümüdür. Uluslararası literatürlerde bu kavram “A state of emergency” “istisna hali” olarak tanımlanmaktadır. Bu istisna halleri; Doğal afetler, ülke içi karışıklıklar, savaş veya halk sağlığını tehdit eden salgın hastalıklar ya da küresel boyutta pandemi gibi gelişen durumlarda, acil önlem alınması gereken önemli olayları kapsamaktadır (Vaiz,2011).

Ayrıca bir diğer tanımlanan kavram olarak ‘Olağanüstü hal’ ve ‘istisna hali’ İngilizce akademik literatüre bakıldığında ‘state of emergency’ ya da ‘state of exception’ olarak çevrilmekte ve birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Bu bakımdan, Schmitt’in dilimize ‘olağanüstü hâl’ olarak çevrilen Ausnahmestand ile Agamben’in ‘istisna hali’ olarak çevrilen stato di eccezione kavramları İngilizce literatüre ‘state of exception’ ve/veya ‘state of emergency’ olarak aktarılmaktadır (Ercan,2021).

Devlet olağanüstü hâl sırasında; Kamu güvenliğini ve toplum düzeni sağlamak için, hızlı kararlar almak için yetkisini genişletir. Bu süreçte temel hak ve özgürlükleri askıya alınabilir. OHAL süresince güvenlik güçlerine ve diğer resmi organlarına geniş yetkiler verebilir. Örneğin, sokağa çıkma yasağı ilan etmek, seyahat özgürlüğünü kısıtlamak veya yasaklamak, toplumsal olayları önlemek için gösteri ve yürüyüşlere yasak getirmek gibi uygulamalar olağanüstü hâl sırasında mümkün hale gelebilmektedir.

Buradaki temel amaç kriz durumunu etkili bir şekilde yönetmektir. Olağanüstü hâl durumunun genellikle kısa süreli olması amaçlanır. Fakat bazı durumlarda oluşan insan haklarına aykırı davranışlar gücün kötüye kullanılması ile oluşan ihlallere neden olabilmektedir. Bu sebeple gücün kötüye kullanılmasını önlemek için süreçlerin iyi yönetilmesi ve denetime tabi olması öncelikle gereklidir.

Kamu hizmetini icra eden kişiler de toplum için ortak faydayı öncelendikleri, denetim ve hesap verebilirlik ilkeleri çerçevesinde hareket ettikleri için her zaman daha dikkatli davranmak zorundadırlar (Kavıracı, 2020).

2. Özgürlük ve Güvenlik Hakkı İhlalleri

Özgürlük ve güvenlik hakkının korunması, sağlıklı ve adil bir toplumun temel yapı taşıdır. Bu hakların ihlali, sadece bireyleri değil, toplumun tamamını olumsuz etkiler ve bu nedenle korunması büyük bir önem taşımaktadır.

Özgürlük olgusu felsefi açıdan irdelendiğinde bireyin dış baskının ya da egemen güçlerin müdahalesine karşı serbestçe hareket etme kabiliyetinin sınırlanması, bu kavramın anlamı ve değeri bakımından önemlidir; ancak, başlı başına özgürlük kavramını, bu olgu üzerine inşa etmek, daraltıcı bir yoruma gitme anlamına gelecektir. Dolayısıyla “özgürlük, bireyin mevcut bir durum karşısında sınırlanması ya da kısıtlanması olarak anlaşılmalıdır. Bireyin özgürlüğü, istemlerini rahatlıkla gerçekleştirebileceği bir ortamda düşünme ve hareket serbestliğine sahip olması ile mümkün olabilir. (Büke,2014).

Madde 1-Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler, birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar (BM,1949).

Olağanüstü hâl durumlarında, insanlar keyfi olarak gözaltına alınabilir veya tutuklanabilir. Bu gibi durumlar özgürlük ve güvenlik hakları açısından potansiyel tehlikeler içerir. Bu dönemlerde, hükümetlerin geniş yetkilerle donatılması, insan haklarına saygılı bir denge sağlanması adına dikkatle yönetilmelidir. Feyzioğlu'na göre suçsuzluk karinesi; Hukuki süreçlere uygun şekilde gözaltına alınma hakkı ihlal edilebilir. Suçsuzluk karinesi uyarınca, bir kişinin suçlu olarak nitelendirilebilmesi ve hakkında ceza hukukunun alanına giren müeyyidelerin uygulanabilmesi, kesin hükümle mahkûm olmasına bağlıdır (Feyzioğlu,1999).

Hukuki süreçlere uygun şekilde gözaltına alınma hakkı sıkça ihlal edilebilmektedir. Mahkeme kararları ve delil yetersizlikleri göz ardı edilebilir. Güvenlik hizmetlerin etkin bir şekilde yürütülmesi özellikle profesyonel davranışlar neticesinde daha anlamlı olmaktadır. Zira insan hakları konusunda ihlallerin minimum seviyede tutulması mesleki

bir etik olarak da karşımıza çıkmalıdır. Güvenlik hizmetleri yürüten kamu personelinin mesleki etik kurallarını ön planda tutması bu anlamda oldukça önemlidir.

Güvenlik hizmetlerinin başarılı, etkin, sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve insan hakları ihlallerinin minimum seviyeye indirilmesi için yasal mevzuata ek olarak mesleki etik kurallara ihtiyaç duyulmaktadır (Kavsıracı,2018).

Devlet tarafından, Olağanüstü hâle karar verildiğinde tüm pozitif hukuk düzeni askıya alınarak, siyasal kararlar ile krizlerin çözümü gerçekleştirilir. Egemenliğin devamlılığını formüle etmeye yönelik olarak geliştirilen bu olağanüstü hâl kuramı hukukun işlerliğini koruyabilmesi ve devletin devamı için zorunlu bir karar olarak sunulur (Ercan, 2021).

Devletin olumsuzluk yaratacak davranışlara karşı yetki denetimini artırması sonradan oluşabilecek sorunların önüne geçecektir. Diğer bir süreç ise uluslararası toplumun ve insan hakları savunucularının bu durumları yakından takip etmesi, özgürlük ve güvenlik haklarına yapılan ihlallerin saptanmasına, düzeltilmesine katkı sağlayabilir. Gözaltı sırasında insan hak ve özgürlüklerinin korunmasına yönelik adli kontrolün evrenselleştirilmesi amacıyla, adli kontrolün yürütülmesini düzenleyen uluslararası bir hukuki belgenin geliştirilmesi önemli hususlardandır (Kuzmichova, 2021).

3. Ayrımcılığa Karşı Korunma Hakkı İhlalleri

Belirli gruplar, etnik azınlıklar veya dini topluluklar Olağanüstü hâl durumlarında ayrımcılığa uğrayabilir. Bu gruplara yönelik zulüm veya ayrımcılık riski artabilir. Nefret suçlarına karşı tedbirlerin alınması, toplumun hassas olduğu zamanlarda provokasyonlara, manipülasyonlara, dezenformasyonlara karşı tedbirler alınması oldukça önemlidir. İnsan hakları evrensel bildirgesi madde 2 'de ayrımcılığa karşı korunma hakkı ihlalleri açıkça belirtilmektedir.

Madde 2-Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. Ayrıca ister bağımsız olsun ister vesayet altında veya özerk olmayan ya da başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke yurttaşı olsun, bir kimse hakkında, uyruğunda bulunduğu devlet veya İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 203 ülkenin siyasal, hukuksal veya uluslararası statüsü bakımından hiçbir ayırım gözetilmeyecektir (BM,1949).

Ayrımcılığa karşı korunma hakkına yönelik ihlaller, toplumsal barışın tesisi ve sürdürülmesine yönelik büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Eşitlik ve adalet ilkelerinin korunması toplumsal barışın temel taşlarıdır. Bu nedenle her türlü ayrımcılığa karşı etkin yasal ve toplumsal önlemler alınmalı ve farkındalık çalışmaları yürütülmelidir. Toplumsal barışın tesisi, tüm bireylerin haklarının eşit şekilde korunması ve saygı gösterilmesi ile mümkündür. Ayrımcılık, bireyler ve gruplar arasında güvensizlik yaratır.

İnsanlar, adil ve eşit muamele göremediklerinde, toplumsal kurumlara olan güvenlerini yitirirler. Bu durum kamu düzeninin ve sosyal yapıların işleyişini olumsuz etkiler.

Ötekileştirmeye uğrayan gruplar, haklarını aramak için protestolar düzenleyebilir veya şiddet içeren eylemlere başvurabilirler. Bu durum, toplumsal çatışmaları artırır ve barış ortamını tehdit eder. Ekonomik, sosyal ve politik eşitsizlikleri derinleştirir. Dezavantajlı gruplar, eğitim, sağlık hizmetleri, istihdam gibi temel hak ve hizmetlere erişimde zorlanır. Bu eşitsizlikler, toplumun geneline yayılan huzursuzluk ve adaletsizlik duygusunu pekiştirir. Hukukun üstünlüğü ilkesini zedelenir. Adaletin işletilmediği, hukukun eşitliği sağlamadığı bir toplumda, adaletin tesisi mümkün değildir. Bu da genel anlamda toplumsal barış ve düzenin korunmasını zorlaştırmaktadır.

Ayrımcılığa karşı devletlerin, yeni stratejiler geliştirmesi, sosyal politikalar ışığında yeni ve sürekliliği olan eylem planları oluşturması gerekmektedir. Ayrımcılığın toplumsal yaşamın her alanında ortadan kalkması bakımından, bu durum temel bir zorunluluktur. Bu kapsamda, kamu personeli ve otoritelerine eğitim programlarının düzenlenmesi önemli olmaktadır (Coşkun,2015).

4. Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunması Hakkı İhlalleri

Özel hayatın ve aile hayatının korunması hakkı, bireylerin kişisel yaşamları, aileleri ve ev hayatlarıyla ilgili gizliliğin ve mahremiyetin korunmasını ifade eder. Bu hak, bireylerin özel yaşamlarına saygı gösterilmesini ve ailelerinin devlet veya üçüncü kişiler tarafından müdahaleye maruz kalmamasını sağlar.

Madde 12- Hiç kimsenin özel yaşamına, ailesine, evine ya da yazışmasına keyfi olarak karışamaz, onuruna ve adına saldırılamaz. Herkesin, bu gibi müdahale ya da saldırılara karşı yasa tarafından korunma hakkı vardır (BM,1948).

Özel hayatın gizliliğinin korunması ile kişinin manevi varlığının korunması ve geliştirilmesi, bu sayede gerçek bir özgürlüğün sağlanması, hedeflenmektedir. Sosyal hayatın sıkı kurallara bağlı yapısı dikkate alındığında, kişinin özel hayatındaki hareket serbestisinin kendi kişisel varlığını geliştirmesi ve dolayısıyla insanlığın seviye kazanması için ne kadar önemli olduğu anlaşılır (Korkmaz,2014).

Özel hayatın ve aile hayatının korunması hakkı ihlalleri, bireylerin psikolojik, sosyal ve duygusal durumlarını olumsuz etkileyebilir. Kişisel bilgilerin izinsiz toplanması ve kullanılması gibi ihlaller yaşanabilir. Din ve inanç özgürlüğüne getirilen sınırlamalar artabilir. Bireylerin İnançlarına, ibadetlerine müdahale edilebilir. Etnik ayrımcılık ve nefret suçlarını tetikleyen bu tür müdahaleler, toplumsal barışı olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Özel hayatın gizliliği hakkına yapılan ihlalleri kimin yaptığına göre yapılan ayrıma göre klasik ihlal diye adlandırdığımız devletin kişinin özel hayatını ihlal etmesi ve başka kişilerin veya kuruluşların yaptığı ihlaller şeklinde bir ayrım daha yapılabilir. Bunlardan

ilki daha çok asker, polis, vergi memuru gibi kimseler tarafından gerçekleştiriliyor iken, ikincisi teknolojinin gelişmesi ve kişilerin özel anlarının bilgisayar ortamlarında bulunmasının bir sonucu olarak siber alanda gerçekleşmektedir (Efil,2020).

Özgürlük hakkı ve kişi güvenliği hakkı, etkili başvuru ve adil yargılanma hakkı ile özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı, en çok tutukluluk sırasında ihlal edilmektedir. Adli kontrol şu ilkelere uygun olarak gerçekleştirilmelidir. Süreçlerin hızlandırılması, yargılama işlemlerinin makul sürede yürütülmesinde ve karara bağlanmasında etkili olacaktır.

Güvenlik hizmetleri, içerisinde özgürlük kavramını da barındırmaktadır. Güvenliğin sağlanması beraberinde özgürlüğü de getirecektir. Başka bir ifade ile özgürlüğün olmadığı bir yerde güvenlikten bahsetmek mümkün olmayacaktır. Özgürlük ve güvenlik birbiri ile karşıt anlamlar değil birbirlerini tamamlayan ifadelerdir (Kavsıracı,2020.)

5. İfade Özgürlüğü İhlalleri

Basın özgürlüğü ve ifade özgürlüğü sınırlanabilir. Medya kuruluşları sansürlenebilir, gazetecilerin faaliyetleri engellenebilir. Sosyal medya üzerinden dezenformasyon ve manipülasyonlar istenmeyen tutumları, davranışları devlet aleyhine sorunları beraberinde getirebilir. Toplumsal hayatın olduğu yerde sınırsız özgürlük mümkün değildir. Daha açık ifadeyle mutlak yalnızlık söz konusu değilse ki değildir. Özgürlük ontolojik olarak sınırlıdır. Sınırlamaların insan haklarına uygun ve toplum güvenliğini tehdit edecek durumlarda ele alınması önem arz edebilmektedir. İfade özgürlüğü birçok içeriği içinde bulunduran sınırları çizilmiş bir haktır. Bilgi edinme hakkı medya ve basın özgürlüğünü de kapsar. Düşünce özgürlüğüne dayanan bir yapısı vardır.

Madde 19- Herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu 205 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını gerekli kılar (BM,1948).

Düşünce ve ifade özgürlüğü 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 19. Maddesine göre "ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırma, elde etme ve yaygınlaştırma" hakkını da kapsar ve bütün insan hakları belgelerinde yer alan temel medeni ve siyasi haklardan biridir (Benedek, 2014).

İfade özgürlüğü, bireylerin düşüncelerini, inançlarını ve görüşlerini serbestçe ifade edebilme hakkıdır. Bu hak, demokratik toplumların temel yapı taşlarından biridir. Genellikle ulusal ve uluslararası yasalarda korunur. Ancak, birçok ülkede ifade özgürlüğü çeşitli şekillerde ihlal edilebilmektedir.

Günümüze kadar geçen süre içerisinde, toplumların ahlaki değerlerinin olduğu, bu değerlerin toplumdan topluma, hatta aynı toplumda farklı zaman dilimlerinde değişebildiği görülmektedir. İnsanların ahlaki değer kavramları dinsel inançlarına, kişisel duygu ve düşüncelerine, ait oldukları toplumsal çevreye göre belirlenmektedir (Kavsıracı,2018).

İfade özgürlüğünün ihalelerinin bazıları başlıkları ile şu şekilde sıralayabiliriz. Sansür uygulamaları; Medya, sanat, edebiyat veya diğer ifade biçimlerini kontrol etme ve sınırlandırma uygulamalarıdır. Hukuki baskı uygulamaları sonucunda, gazeteciler, yazarlar, aktivistler veya sıradan vatandaşlar, ifadelerinden dolayı hukuki baskılara maruz kalabilir. İnternet erişimine yönelik uygulamalar neticesinde; Yönetimler, internet erişimini sınırlandırarak veya belirli web sitelerini engelleyerek bilgi akışını kontrol edebilirler. Sosyal medya platformlarının yasaklanması veya filtrelenmesi de bu kapsam içerisinde yer alabilmektedir. İfade özgürlüğünü kullanan bireyler, tehditler, fiziksel saldırılar veya tacizle karşılaşabilirler. Bu tür tacizler, ifade özgürlüğünü kısıtlamak ve bireyleri sindirmek amacıyla yapılabilir. Polis veya diğer güvenlik güçleri, protestoları veya toplu gösterileri zor kullanarak dağıtabilir, böylece bireylerin toplu olarak ifade özgürlüğünü kullanmalarını engelleyebilir. Devletler, medya kuruluşlarını doğrudan kontrol edebilir veya onları manipüle edebilir. Bağımsız gazetecilerin işlerini yapmalarını zorlaştırılabilir veya medya kuruluşlarına mali baskılar uygulanabilir.

Bu uygulamalar genellikle olağanüstü durumlarda her türlü dezenformasyonlarla, halkı kışkırtan grupların hayatın olağan akışını engelleyen durumlarında zorunluluk teşkil edebilmektedir. İnsan haklarının ihlal edildiği, azınlık olarak görülen, etnik milliyetçiliğin, nefret suçlarının ve şiddetin ön plana çıktığı ülkelerde, bağımsız uluslararası medya kuruluşlarına uygulanan manipülatif engellemeler ortaya çıkmaktadır. Bu durum genel insan hakları ihlallerinin görüntülenmesini engellemek için yapılan haberlerin, basın ve ifade özgürlüğünün, yansız haber paylaşımını engelleme çabalarıdır.

Bu ihlaller, bireylerin ve toplumların bilgi edinme, fikirlerini paylaşma ve tartışma haklarını ciddi şekilde kısıtlayabilir. İfade özgürlüğü ihlallerinin önlenmesi ve bu hakkın korunması için uluslararası toplumun, insan hakları örgütlerinin ve bireyler birlikte çalışmaları önem arz etmektedir.

6. Eğitim ve Öğretim Hakkı İhlalleri

Olağan üstü hal durumlarında, eğitim ve öğretim hakkı ihlal edilebilir. Okullar kapatılabilir, eğitim programlarına müdahale edilebilir. Olağanüstü hâl (OHAL) dönemlerinde eğitim ve öğretim hakkı ihlalleri, bir toplumun geleceğini derinden etkileyen ciddi bir mesele olarak karşımıza çıkar. Eğitim hakkı, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi ve birçok uluslararası sözleşmede güvence altına

alınmıştır. Her bireyin, ekonomik, sosyal ya da politik durumlardan bağımsız olarak eğitim alma hakkı vardır. Doğal afetler, silahlı çatışmalar, salgın hastalıklar ve diğer krizler de dahil olmak üzere acil durumlar eğitim sistemlerini sekteye uğratabilir ve mevcut eşitsizlikleri daha da kötüleştirebilir. Akademisyenler, Öğretmenler ve Öğrenciler hedef alınabilir.

Düşünce özgürlükleri, eleştirel düşünce hakları konusunda baskı altında olabilirler. Belirli görüşlere karşı sınırlamalar getirilebilir. İfade özgürlükleri kısıtlanabilir, siyasi veya ideolojik görüşlere sahip olmaları nedeniyle ayrımcılığa uğramaları mümkündür. Bu nedenle eğitim hakkı ihlalleri farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Eğitim kurumlarının kapatılması, eğitim kadrolarının kısıtlanması, eğitim programlarına müdahaleler, eğitimde fırsat eşitliğinin bozulması ve psikolojik etkiler bu dönemde farklı başlıklı süreçler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Güvenlik gerekçesiyle okulların kapatılması, öğrencilerin uzun süreli eğitim alamamaları özellikle dezavantajlı kesimlerdeki öğrenciler için büyük zorluklar yaratabilmektedir. Dezavantajlı bu kesimlerde alternatif eğitim kaynaklarına ulaşmak oldukça zordur. OHAL dönemlerinde sosyal ve ekonomik eşitsizlikler daha da derinleşebilmektedir. Eğitim alanında, kaynaklara erişim, dijital araçlar ve özel eğitim fırsatları gibi konularda adaletsizlikler artırabildiği gibi, özellikle kırsal bölgelerde ya da düşük gelirli ailelerde yaşayan çocuklar, bu tür krizlerden orantısız şekilde etkilenebilmektedir.

Eğitim ve Öğretim kadrosu bu dönemde siyasi ya da başka sebeplerden dolayı görevlerinden uzaklaştırılabilir. Bu durum eğitim sürecinde aksaklıklara neden olmaktadır. Eğitim sürecindeki kesintiler ciddi boşluklar ve eğitimin niteliğinde olumsuz etkilere yol açabilir. Eğitimcilerin keyfi olarak görevden uzaklaştırılmaları ve kısıtlanmaları, bağımsız düşüncelerin ve akademik özgürlüğün önüne geçebilmektedir. Eğitim programlarına yapılacak olan müdahaleler, müfredatların değişmesine, eğitim içeriklerine yapılan müdahaleler olabilmektedir. Bu durumda bazı derslerin yasaklanması, siyasi ideolojiler uygun içerikli dersler zorunlu hale gelebilmektedir. Olağanüstü hâl dönemlerinde güvenlik sorunları, yaşanan şiddet olayları, pandemi vb. belirsizlik ortamları, öğrencilerin psikolojik durumunu da olumsuz etkileyebilmektedir. Bu öğrencilerin, öğrenme becerilerini, motivasyonlarını ve akademik başarılarını düşürebilmektedir.

Madde 26- Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim en azından ilk ve temel öğrenim aşamalarında Parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yüksek öğrenim, yeteneğe göre herkese eşit olarak sağlanır. Eğitim insan kişiliğinin tam geliştirilmesine, insan haklarına ve temel özgürlüklere Saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim bütün uluslar, ırklar ve dinsel gruplar Arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu yerleştirmeli ve Birleşmiş Milletler' in barışı koruma yolundaki etkinliklerini güçlendirmelidir. Ana babalar çocuklarına verilecek eğitimi seçmede öncelikli hak sahibidir (BM,1948).

Olağanüstü hallerde eğitim ve öğretim hakkı ihlallerinin ele alınması, krizlere dayanabilecek ve uyum sağlayabilecek esnek eğitim sistemleri oluşturmak için hükümetlerin, uluslararası kuruluşların, STK'ların ve yerel toplulukların koordineli çabalarını gerektirir. Uluslararası insan hakları standartları ve anayasa hükümleri, OHAL veya sıkıyönetim durumlarında bile eğitim hakkının korunmasını savunmalı ve gerekli yaptırımları uygulayacak kararlılıkta olmalıdır.

7. Fiziksel İşkence ve Kötü Muamele İhlalleri

Olağan üstü hal durumlarında, güvenlik güçleri bazen şiddet uygulayabilir. Gözaltında tutulan kişilere kötü muamele veya işkence yapılma riski artabilir. Hapishanelerdeki koşullar da kötüleşebilir. İnsan hakları ihlallerinin önlenmesi ve korunması için uluslararası standartlar ve ulusal yasalar önemlidir. Yakalama ve tutuklanma esnasında uygulanan güç kullanımları orantısız ve şiddete dayalı olabilmektedir. Etkili bir muamele yapmanın altında fiziksel güç kullanımının şartlara göre değiştiğini ve uygulandığını görmekte mümkündür.

Asıl öngörünün yasalar düzeninde bağlayıcılığını unutmamak gerekir. Olağanüstü Hal (OHAL) dönemlerinde kötü muamele ve fiziksel işkence, hukuk devleti ve insan hakları açısından ciddi bir sorun teşkil eder. OHAL, devletin güvenliği sağlamak için bazı hak ve özgürlükleri geçici olarak kısıtladığı bir durumdur, ancak bu kısıtlamalar keyfi olmamalı ve uluslararası insan hakları normlarına uygun olmalıdır.

Madde 5-Hiç kimseye işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulanamaz (BM,1948).

Uluslararası insan hakları normlarına uygunluğu izleyen ve güvence altına alan bir hukuk düzeni, olağanüstü durumlarda dahi temel insan haklarını korumaya yardımcı olmalıdır. Hukuk düzenin sağlanması, adil yargılanma hakkı, yargı süreçlerinin tarafsız, bağımsız ve açık olmasını içerir. Olağan üstü hal durumlarında, adil yargılanma hakkı ihlal edilebilir, örneğin mahkemeler özel yetkilerle donatılabilir ve normal yargı prosedürleri askıya alınabilir.

İşkence ve kötü muamele, insan haklarına yönelik ağır ihlallerin başında gelir ve herhangi bir kişinin güvenliğine doğrudan tehdit niteliğindedirler. İnsan hayatının ve her insanın fiziksel ve psikolojik bütünlüğünün korunması insani güvenlik yaklaşımının merkezinde yer alır (Benedek, 2014). Ancak OHAL dönemlerinde, genellikle devletin güvenliği öncelikli ve denetim mekanizmalarının zayıfladığı durumlarda kötü muamele ve işkence vakalarının arttığı gözlemlenmiştir. Örneğin, sorgulamalar sırasında fiziksel ya da psikolojik baskıların daha yaygın hale geldiği, tutukluların hukuki süreçlere erişimlerinin

kısıtlandığı, bağımsız denetimlerin zorlaştığı görülebilir. Bu durumlar hukuk sistemine ve demokratik normlara olan güveni zedeler.

OHAL döneminde bile olsa kötü muamele ve işkencenin hiçbir şekilde kabul edilemez olduğunu vurgulamak gerekir. İnsan haklarına saygı, güvenliği sağlama adına feda edilemeyecek evrensel bir değerdir. Bu değerın korunması ve zarar verecek bütün süreçlerin denetlenmesi oldukça önemlidir.

Sonuç

Bu ihlaller, olağanüstü hâl durumlarından etkilenen toplumların temel insan haklarını korumak için dikkate alınması gereken önemli endişelerin başında gelmektedir. Bu nedenle, uluslararası insan hakları standartlarına uygun hareket edilmesi ve korunması büyük bir önem taşımaktadır. Özgürlük ve güvenlik hakları açısından yaşam düzeyinin ve sınırlılıklarının belirlenmesi önem arz etmektedir.

Bu dönemlerde, hükümetlerin geniş yetkilerle donatılması, insan haklarına saygılı bir denge sağlanması adına dikkatle yönetilmelidir. Uluslararası toplumun ve insan hakları savunucularının bu durumları yakından takip etmesi, özgürlük ve güvenlik haklarına yapılan ihlallerin saptanmasına ve düzeltilmesine katkı sağlanması önemli hususlar içerisinde yer almaktadır.

Devletler, insan hakları ihlallerini engellemek için şu önemli adımları atmalıdır. Etkili hukuki çerçeveler oluşturarak insan haklarına saygıyı güvence altına almalıdır. Eğitim ve farkındalık oluşturmak amacıyla; Kamu görevlileri, polis ve askerler insan hakları konusunda eğitilmelidir. Toplumda insan hakları farkındalığını artırmak için eğitim kampanyaları düzenlemeli, bağımsız denetleme mekanizmaları güçlendirmelidir. Özellikle bu dönemde güvenlik kuvvetlerinin insan hakları ihlallerine göre, gözaltı süreleri, yakalama, tutuklama konusunda mesleki etik ilkeleri ve yasalara göre hareket edilmelidir. Denetleme mekanizmalarının bu konuda hassas ve aksiyon alacak pozisyonda olması önemlidir.

Olağanüstü hâl dönemlerinde meydana gelen ihlalleri soruşturacak ve sorumlularını adalet önüne çıkaracak etkili hukuk düzeni oluşturmalıdır. Basın özgürlüğü desteklemeli, dezenformasyon, algı yönetimi ve manipülasyonun önüne geçilerek doğru haber ile medyanın güçlendirilmesi sağlanmalıdır. Sivil toplum kuruluşları ile etkili bir iş birliği kurmalı, onların insan hakları savunuculuğu konusundaki çalışmalarını ulusal çıkarlarını gözetenek desteklemelidir.

Uluslararası standartlara uygun hareket ederek, diğer ülkelerle iş birliği güçlendirmelidir. Okul müfredatlarına insan hakları eğitimi entegre edilmelidir. Genç nesillere insan haklarına saygıyı aşılama için eğitim programları oluşturmalıdır. Eşitlik ilkesi güçlendirmeli, ayrımcılığı önlemek için etkili politikalar oluşturmalıdır. Nefret suçları ve yabancı düşmanlığına karşı etkili politikalar izlenmelidir.

Din ve inanç hürriyetine uygun devlet politikaları izlenmelidir. Uluslararası yaptırımların etkililiği ve caydırıcılığı gelişmiş ülkelerin objektif yansız tutumları ile mümkün hale gelebilir. Birleşmiş Milletler örneğinde olan bir kurumun yaptırım gücünün artırılması insan hakları ihlallerini engelleyecek daha eşit ve özgür bir Dünya'yı yaşanabilir hale getirecektir. Ancak son zamanlardaki insan hakları ihlalleri bu durumu zorlaştırmaktadır. Uluslararası toplumun ve Birleşmiş Milletler 'in (BM) insan hakları yaptırımlarının yetersiz kalmasının nedenleri karmaşık ve çok boyutlu bir hal almış durumdadır. Ülkelerin bu süreçteki tutumları farklı başlıklar altında incelenmelidir. Jeopolitik çıkarların bölgesel anlamda oluşturduğu güç çatışmaları, diplomatik ve askeri güç uluslararası hukuk ve meşruiyetten kaynaklanan süreçler, hukuk dışı eylemleri tetiklemektedir.

Bunun yanı sıra asıl neden Birleşmiş Milletlerin yapısal sorunları insan hakları ihlallerinde etkisizliği ön plana çıkarmaktadır. Bölgesel çatışmalar ülke içlerindeki olağanüstü hâl ve sıkıyönetimden kaynaklanan sorunlar insan hakları ihlallerini beraberinde getirmektedir. BM Güvenlik Konseyi'ndeki veto hakkı, etkili kararların alınmasını engellemektedir. BM'nin aldığı kararların uygulanmasında yeterli mekanizma ve güç bulunmaması, yaptırımların etkinliğini sınırlamaktadır. Uluslararası toplumun farklı çıkarları ve ittifakları, ortak bir yaptırım politikasının geliştirilmesini zorlaştırmaktadır. Ülkelerin iç politikalarındaki dinamikler ve kamuoyu baskısı, dış politikalarını ve dolayısıyla yaptırım kararlarını etkilemektedir. Bu faktörler, BM'nin ve uluslararası toplumun insan hakları ihlallerine karşı etkili ve kapsamlı yaptırımlar uygulama konusundaki zorluklarını açıklamaktadır. Küresel ve bölgesel çatışmaların ve savaşların yaşandığı bu olağanüstü durumlarda yaptırımlar kadük kalmaktadır.

Sonuç olarak Olağanüstü hâl durumlarında, savaş, göç, pandemi vb. küresel ya da bölgesel sorunlarda, Muhtemel insan hakları ihlallerinin en aza indirgenmesi tüm ülkelerin asli görevidir. Birleşmiş Milletler üye olan her ülke bu süreçte yaşayacağı veya yaşatacağı en ufak problemde ağır yaptırımlara gireceğini bilmelidir.

KAYNAKLAR

AİHM. Kararları, <http://www.yargitay.gov.tr/aihm/tcyaceylan.html>.

Benedek, W. (2014). İnsan Haklarını Anlamak İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı.

- Benedek, W., Anlamak, İ. H., & El Kitabı, İ. H. E. (2014). Adalet Akademisi Yayınları, Çev. Mehveş Bingöllü Kılıcı, Türkçe Çeviri Yılı, 3.
- Büke, A. (2014). *Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı*, Yaşar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2014. (S.4-8).
- Coşkun, İ. (2015). *Ayrımcılık yasağı bağlamında devletin negatif ve pozitif yükümlülükleri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2015. (S, 148).
- Efil, A. (2020). Özel hayatın gizliliğinin ihlali suçu. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir <https://www.proquest.com/dissertations-theses/özel-hayatın-gizliliğinin-ihlali-suçu>, Erişim Tarihi: 21.05.2024
- Ercan, D. (2021). Schmitt'in 'Olağanüstü Hal'i ile Agamben'in 'İstisna Hali': Karşılaştırmalı bir değerlendirme. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(2), 1395-1415.
- Feyzioğlu, M. (1999). Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 48(1).
- Kavsıracı, O. (2018). Polis faaliyetlerinde gri alanlar ve etik. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1851-1882. DOI:10.26466/opus.481244
- Kavsıracı, O. (2020). Toplumsal değerler çerçevesinde kamu hizmetleri ve profesyonel polislik. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(10. Yıl Özel Sayısı), 5308-5337. DOI: 10.26466/opus.721357
- Korkmaz, A. (2014). İnsan hakları bağlamında özel hayatın gizliliği ve korunması. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014(3), 99-103.
- Kuzmichova-Kyslenko, E., Horodetska, M., Smal, I., Hurina, D., & Pototskyi, M. (2021). Judicial Control over the Observance of Human Rights and Freedoms during the Detention of a Person. *Cuestiones Políticas*, 39(69).
- Milletler, B., & Komisyonu, T. İ. H. İ. (1949). *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*.
- Simma, B., & Alston, P. (1988). The sources of human rights law: custom, jus cogens, and general principles. *Aust. Ybil*, (pp.82-107).
- Vaiz, M. E. (2011). *Olağanüstü Hal Kavramı ve Denetimi* (Doctoral dissertation, Doğu Akdeniz Üniversitesi (DAÜ)).